

P 717-23913

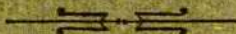
Nr. 5, vol. 24

1925

ŽVAIGŽDĒ - The STAR.

A LITHUANIAN MONTHLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3654 RICHMOND STR., PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00, SINGLE COPY 25 c.

Gegužis m. -- May, 1925

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under Act of March 3, 1879.

Bell Phone Oregon 8995 M

Dr. Ignotas Stankus

1210 S. Broad St., Philadelphia, Pa.

Lietuvys Daktaras ir Chirurgas

Valandos: Nuo 9 iki 11 A. M.

.. 3 .. 4 P. M.

.. 7 .. 8 P. M.

Nedėliomis .. 10 .. 8 P. M.

Telephone Bell: Kensington 2651 W

Dr. F. Trygar

Gydytojas Akušeras ir
Chirurgas

3110 Richmond Str., Phila., Pa.

Valandos: nuo 8 iki 10 šryto,
nuo 2 iki 4 ir nuo 6 iki 9 vakare,
nedėliomis nuo 11 iki 2 ir nuo 6
iki 9.

Geras abelsam naudojimui
linimentas

Pain-Expelleris

Kuomet reumatizmas ar neuralgija
vargina jus, ištrinkite skaudamas
vietas šiuo atsakančiu šeimyniniu
linimentu ir tuojas pajausite paleng-
vinimą.

35c ir 70c bonka vaistinėse. Tėmy-
kite, kad būtų Inkaro vaistaženklis

F. AD. RICHTER & CO.
Berry & South 5th Sts.
Brooklyn, N. Y.

Geras paprotys

Nusidokit Ruffles kasdien, kad užlaikius
galvos odą sveiką ir kad turėti pulkuis
švūgančius plaukus.

Ruffles

sunaikina pleiskanas, tų svarbiausį
priešą gražių plaukų.

Nusipirkite bonką už 65c šiandien
pas savo vaistininką. 75c kuomet
siunčiama tiesiog iš laboratorijos.

F. AD. RICHTER & CO.
Berry & South 5th Sts.
Brooklyn, N. Y.

Vyskupo M. Valančiaus Darbai.*)

(1801—1875.)

Zmonių švietimo ir lietuvybės idėjos skleidimo sunkiausiai laikais daugiausiai pasidarbavo vyskupas Motiejus Valančius. Pasak „Trimito“ (1924 m.) tik dėka Daukanto ir Valančiaus Zemaitija išlaikiusi savo kalbą gyvendama tarp ištautėjusių, sulenkėjusių bajorų. „Dar ir šiandien“, esa „nerasi Zemaitijos kampelio, kuriame nebūtų užsilikę atsiminimų apie Motiejų Valančių, kaip gera ganytoją ir didį lietuvybės idėjos ugdytoją“.

Valančius gimė 1801 metais vasario 16 dieną, Salantų parapijoje iš tėvų ūkininkų. Iš mažens jis buvęs „nesveikas, mažas ir liguistas, sulysęs, mažasveikatis.“ Keturioliktų metų tėvai atidavė Motiejų mokintis Kalvarijos dominikonų mokyklon, kurią baigė 1821 m. išėjęs visa 6 klasių kursą.

Turėdamas patraukimą likti dvasiškiu, 1822 m. stojo į Varnių kunigų seminariją ir 1828 m. liko išventintas kunigu. Savo jaunas kunigavimo dienas pradėjo mokytojavimu Mozyriaus apkeričio mokykloje. 1834 metais liko perkeltas Kražių gimnazijon, kur buvo visų mokinių mylimas ir gerbiamas. Savo pedagoginiais gabumais užsitarnavo atatinukamos pagarbos tiek mokinių, tiek mokytojų tarpe. Atostogų metu mėgdavo lankytis įvairiose Zemaitijos apylinkėse, norėdamas pažinti savo kraštą,

*) Kun. A. Miluko paskaita šv. Kazimiero šventėje 1925 m. Maspeth'o lietuvių bažnytinėje svetainėje.

žmones, arčiau ištirti jų būdą, psichologiją. 1840 metais liko pakviestas profesorium — adjunktū i Vilniaus Dvasiškąją Akademią.

1842 metais išsikėlė i Petrapilį, ten 1845 met. sunkiai susirgo. Siek tiek pataisęs savo sveikata, grįžo i Žemaitiją ir liko paskirtas seminarijos rektoriumi. Rektoriaudamas pasižymėjo stropumu ir atatinckama vidujine drausme. Ragino jaunimą mokintis, kad paskiau liktų naudingais tėvynės sūnumis, neštų jai naudą. Žymi kun. Valančiaus itaka buvo ir broliams kunigams. 1845 m. atspausdintas svarbiausias jo veikalas „Zemaitiu Wiskupiste“ dviejuose knygoose. „Tai kolektyvinis darbas drauge su kitais vyskupijos kunigais. Bėt tuo M. Valančiaus nuopelnas nemažėja. Jau vien, už jo sugebuma sutraukti visus i vieną bendrą darbą ir mokėjimą tą darbą pastatyti tinkamoj plotmėj, iš kurio yra išėjęs nemažos vertės istorinis veikalas, verčia mus atiduoti atatinckamos pagarbos tam pasišventusiam vyrui,“ teisingai, patėmija 1924 m. „Trimito“ rašytojas.

Valančiaus „Kronikos“ 84-me paragrafe skaitome:*) „1845 per p. Daukanto įkalbinėjimus Varniu Seminarijos rektorius kun. Motiejus Valančiauskis, pridėjęs trumpą prakalbą, perspausdino kun. Sirvydo pamokslus. vardu „Punktai sakimu nuo Adwento iki Gawienes“, Wilniui pas Jozapa Zawadzki 1845. Kunigui Leonui Montvydvi, Sedos klebonui suteikus tam tiklsui kašta, jo vardas tapo padėtas priešakyje knygelės.“ Kadangi tos knygelės dabar didelė retenybė, tai atpasakoju čia minėta prakalbą:

Kaštantins Szyrwids Lietuwis wienoliktusi metusi amžiaus sawo prijemis jųpą Jezawitą o metusi 1598 padares kietwierioki prižada arba pasijemimą; mažne par wissa sawa amži buwo skielbieju žodie Diewo. Giwendams Wilnui kas szwentą dieną: ankstie rita sakie pamokslus lietuwiszkąj artojams bažniczio S. Jona; apie pietus teįgie sakimus lankiszkaį, didumencį katedras bažniczio, antgalo pawakarie wisokie paszaukima žmoniems iszguldinieje Ewangelias wiel lietuwiszkąį bažniczio S. Ignaceusza. Teįp tankiej sakidams, negaleje isztisu sawo pamokslu ant popieriu pabriežti: kad wie-

*) 1901 m. „Žinyčios“ 3 N., 96 ps.

nok be ejlos bažniciose ne bilotum, liuobieje suraszities punktus, kurius paskui namusi Dieva ajszkiej ir gausej iszgulditi kietina. Tus taj punktus sakimu užwis bažniczio S. Ignaceusza skielbtus, pats metusi 1629, Wilnui, lietuwiszku i lankiszku liežuwejs suraszitus iszdawe. Kninga tą skielbiejems žodi Dieva labaj rejkalinga szendiena mejlingas skajtitojau didelėj re-taj kami be rasi, nes ir seniausios kninginiczius jos nebteka. Idant tada kajpo atminimas kalbos senolu musu ilgajniu butinaj nepragajsz tum asz su didiu wargu ją igijes, iszguldima lankiszkej atmetiau, o griną lietuwiszkaj, žodis i žodi be kokios atmajnas apent iszspausti stejgiau. Nu tawis to tiktaj giejdu kad skajtitumi o skajtidamas mokitumis liežuwe probocziu musu. Rasziau Sedo 1845 metusi. Iszduotojas.

S. Daukantas, gavęs tas knygeles, balandžio 5 d. 1846 m. rašo kun. Valančiui: „Skaitydamas džiaugiausi, tai pamoksluinkams vienintėlis kalbos grynumo pavyzdys“ ir tęsia: „...kol kas nesirūpink, kad maža pirkėju, nes nevisi dar žino, tuo tarpu nusiusk viena egzempliorių kun. Fabrėžai ir paprašyk, kad jis papirštų savo apylinkės kunigams, nes ką jis pasakys, bus jiems šventa.“

Dar Petrapilyje būdamas Valančius susipažino su Simanu Daukantu, rašiusiu savo istorinius veikalus ir norėjusiu patarnauti savo tautai lietuviškais raštais ir žmonių švietimu. Iš to paties (1846 m. balandžio m.) Daukanto laiško sužinome Valančių išpardavinėjus ano atspausdintas knygas.

„Cia siunčiu“, rašo Daukantas,“ parduoti Lauko (Daukanto pseudonimas) veikalo 166 egzempliorius, egzempliorius po 75 kap. sidabru, o kiekvienas dešimtas egzempliorius Tamstai, juos gali parduoti savo naudai ar dovanoti kam, tik neturtingam žmogui, bet mokačiam skaityti... Tik stengkis, tėveli, išparduoti gerai, nes turriu skolos tris šimtus rublių sidabrū, kuriuos reikia išmokėti terminais, tai gali suprasti kokias sunkenybė guli ant mano plikos galvos, o nesirūpinant juk nieko nebus. Reikia labai, labai suktis... Duok, Dieve Tamstai sveikatos, kad galėtum pabaigti savo veikalą, ir buti sveikam ilgiausiai. ...

Labai dėkui, kad rūpiniesi pardavinėti mano knygas,

bet labai malum signum (blogas ženklas) mūsų kraštui, kad per dvidejus metus teisparduota tik trys šimtai ir kelios dešimtys egzempliorių, nors bažnyčių yra 160 su viršum.... tai labai bloga... Duok klierikams mokyti iš Zemaitiškos gramatikos Jezuito parašytos, išduotos Vilniuje 1737 m. S. Stanevičiaus,... perspaudintos 1829 m... tie, kurie gerai moka žemaitiškai, tegu skaito Milės (irgi Daukanto pseudonimas) Petrapilyje išduotą Prasmą... Nepasitikėtum, kiek man kainuoja pats siuntimas, kiek reikia mokėti nuo pūdo į Rygą, kiek iš Rygos į Varnius jei bent vienas Dievas padėtų, kitaip pražuvau..."

Tapus M. Valančiui Zemaičių vyskupu,*) atsidarė plati veikimo dirva, juoba, kad jis iš jaunystės buvo linkęs prie veiklumo, dirbti visuomeninį ir dvasinį darbą.

Kaipo tikras savo žemės sūnus, norėdamas kiek galiūt pakelti savo žmonių dvasinį ir medžiaginį būvį, ir pats apie tai darbavos, ir kunigams liepė raginti žmones, idant mokytųsi skaityti. Reikalavo, kad kunigai prie bažnyčių įsteigtų ir globotų pradinės mokyklas mažiems vaikeliams. Mylimo vyskupo ir jo uolių padėjėjų kunigų raginami žmonės, visi — didi ir maži, perpietėmis arba šventomis dienomis vieni nuo kitų pradėjo mokyti skaityti. Savo senatvėje susilaukė patriotas vyskupas tos paguodos, kad lietuviai gėdino viens kita, jei kas nemokėjo skaityti...

Artimas Valančiui ir jo uolus bendradarbis kun. A. Baranauskas, vėliau vyskupas, sakydamas pamokslą Tėvo Motiejaus laidotuvėse birželio 1 d., galėjo liudyti, kad „sodiečiai, pradžioje jo vyskupavimo nieko nemokantys, karštu jo žodžiu ir darbu paraginti, išmoko skaityti, taip kad šiandieną negut tik retas ir tai tarp senųjų iš abiejų lyties knygos neskaityti ir nesidžiaugia dievobaimingais uolaus savo Piemens veikalais. Prasiplatinus apšvietimui, visi didieji prietarai ir nežinia išnyko, kaip nakties tamsybės prieš saulės spindulius”.

*) (Prekonizuotas 1849 m. 10 d. spalio.)

*Arskapas Motiejus
Salančius*

„Draudžiamos“ literatūros ikūrėjas ir pasekmingiausias platintojas.

Jieškančiam priemonių, kaip pasekmingiau pakėlus žmonių apšvietimą, Valančiui, labai gerai pažinusiame tuometinį liaudies stovį, greit paaikškėjo, jog savo tikslo nepasieks be karės prieš girtybę. Sunku buvo patraukti žmones baudžiamos dar varginamus prie mokslo, sunku buvo pakelti prie darbo užsnūdusius giliu miegu. Labai liudnas buvo anuomet padėjimas Lietuvos žmonių; kas kaimas karčiama, o kur karčiama, ten netik laikas ar turtas, bet ir protas liaudies nykte nyko. Tėvynmeiliui vyskupui visu uolumu ėmus skleisti blaivybės ideją, ėmus raginti savo vyskupijos kunigus tą pat daryti, teko nekartą susidurti su rusų vyriausybe, kuriai blaivybė buvo visai nepageidaujamas dalykas.

Blaivybę praplatino Valančius vyriausia savo garsiomis gromatomis, kurių pora jums perskaitysiu šiadien iš jo sekretoriaus knygų „Siaulėniškis Senelis“. Kaip, žinote, tas vyskupo Motiejaus gromatas kunigai jo liepiami skaitė žmonėmis iš sakyklos bažnyčiose.

Vyks. Valančiaus gromatos:

Motiejus Kazimieras Wolonczewskis isz milaszirdistes Diewa ir S. Sosta Apasztaliszka Wiskupas Zemajecziu aweles sawa meylingaj swejkina.

Ar numanot wajkaj mana, jog Diewas neiszpasakitaj didi loska del jusu padare, atsiunsdamas blajwiste arba prisitureima nu apgirdaneziu gerimu. Ir jus didej gražu pawejksla parodet, klausidami balsa sawa Wiskupa ir sawa Kunegu. Džiauges labaj szirdis mana wejzant kajp jus trumpame lajke už kits kita priemiet tan szwenta pastanawiima—neragautie wisiszkaj arielkos; isz wisu pusu rasze pri manes kunegaj ir szejp jau žmones ape jusu paklusnuma ir už lajminga sawi asz jau cziau, kad man teka ganiti tokies aweles gieras, kurios suprant balsa sawa Pemenia. Duok Diewe man swejkata, kad galeczio asz jums aplankitie bent wienu dar karta neg izengsiu graban, kad galeczio asz jums blajwus ir grazius prispaustie pri szirdes mana. O kajp man linksmu bus jums paswejkintie wajkaj mano! ir jus patis ar maž džiaugetes pargalejen tan nepreteli sawa — ariela! jau nebgajszinot dikaj graszia atiduodami židams tumet, kad jusu wajkaj budawa pusalkani ir puspliki; nebgirdeties jau musztiniu ir nezgadu namuose, be ko pirma nej wienu szwente ne apsejdawa. Moteris ir ukinikes, nudžiuiwa asz aras nu skroštu jusu; nebekawojates jau nu wiru sawa girtu namon pagriszstaneziu; wisumet dabar matot juos iszmintingus, rupinanezius ape gaspadoriste ir wajkus. Ir jus wiraj nebreget moteru sawa su skrajstajis jawus i karezemas neszojanezu; wisur pakajus ir linksmibe, rodos szwesesne saule musu gražioj žemelej pra-

žiba ir tukstantes balsu pakila i dangu szlowinancziu Diewa už jo s. loska, par kuren atwede žmones protan.

Bet kan girdžiu, wajkaj mana, jog tarp jusu atsiranda pelaj sudeginima werti; atsiranda tokie gaspadorej ir gaspadines, wajkaj ir mergajtes, kurie ne nor iszsižadete arielkos: kas taj ira wajkaj, ar jus ne norete butie mana awelemis, ne norete klausitie balsa wiresnibes Bažnyczes? Wieni slaptu lajka pas sawi arielka ir niekam ne matant geria, užmirszta neiszmintingi jogej ne pasisleps nu akiu Diewa. Kiti nesibija wisu akise gertie ir duod isz sawes pikta pawejksla. Klausikities tada wisi, neiszjemu nej wienu ir wisiems sakau, kad nuo szio lajka su wisu iszsižadetumete arielkos ir kitu apgirdancziu gerimu. Pats Popiežius Rima, kurio wisa swieta katalikaj klausa, iwede blajwiste, kuren pawede apekaj Panos Szwenziauses. Taj jus, kurie ne noret iszsižadete arielkos, neklausot nej Tiewo Szwentoja, nej balsa ir praszima mana, nej noret butie apiekoj Motinos Diewa. — Kiek džiaugios isz awelu mana paliowusiu gerti arielka, tiek juntu skausma szirdies nu ne paklusniu wajku mana. Argi negana jau musu Zemajcezej ir Lietuwej nuo arielkos priwarga per du szimtu metu, ar maž nelajmiu iszpile par tiek lajka ant wargdieniu žmoneliu!! Suskajtiket jus, kurie ne noret klausitie balsa dwasiszkos Wiresnibes, kiek netiketū smereziu ir pagrabu be lajka atsitika isz arielkos! Tas paklides žimos lajkie suszale, anas rawan iwirtes prigere, szis usztroszka, sudege — o kiek tie wisi papiktina nekaltu asabu? wisas tos bajsibes nukris ant jusu, nes isz jusu gal wiel atgimtie ir prasiplatintie ta pawetre, užmuszanti kuna ir dusze. Jus žemeje supuste, kaulaj jusu i dulkes pawirs ir su wejejs iszlekios, o jusu pawejkslas piktas iszduos sawa wajsius. Wisi tada isz wienu mesket sena buda, wienas kita drausket nu arielkos, kad jos nei pamenkla tarp jusu ne liktu, o tuomet iszniks ir karczemas, sutruks tie wisi tinklaj, su kurejs szetonas gaude žmones traukdamas i amžina prapulti. Jus numirszite, užstos nauja gimine, kuri isz pasaku tiktaj žinos, jog swietas žuwa par arielka ir garbins jums, kad nu to nepreteliaus sawi ir sawa wajkus iszliuosawot ir melsis už duszes jusu.

Milesta Diewa ir Sunaus Jo Jezaus Kristaus tegul bus su jumis ir pastiprins sielas jusu ant isztureima iki gala blajwistej." 1858 m. denoj 23 menese Gruode).

Antroje savo gromtoje po dviejų metų nenuilstančio darbavimosi Valančius rašo:

Jau dwei metaj sukako, kajp Diewa loska blajwistes apsaute musu žeme ir didi stebukla akise musu padare; szimtaj tukstancziu pijoku su wisu liuwies gertie arielka, pamete sawa bloga papratima, isz pat gerkles peklos iszpruka ir pagriža pri Diewa Sutwertojaus sawa; isz džiaugsmu ir linksnibes wisu szirdies sudrebieje, wisi ajszkiej pažina ligsziol buwien aklajs ant sawa dwasiszka ir kuniszka pelna, wisi wienu balsu atsiliepe: užtiesa cze stebuklinga Diewa loska, cze balsas isz pat dangaus atwere ausis ir akis žmoniems wargdieniems — Zemajczems ir Lietuwiems, kuriu garsas prasipla-

tina maž ne wisu pasaulie ir duok Diewe kad ir wajsius tokius pat wisur atnesztu tas garsas ir ta žine garbinga.

”Surinkies rasztus isz wisos Diocezijos ape užsižadėjusius pijokautie, di-dej nusidžiaugiau matidams, jog aweles Katalikiszkas paklause balsa Bažniczes ir jos wiresnibes dwasiszkos; kur-ne-kur tiktaj paliko pijokaj kaj pelaj isz grudu iszsiskiren, su skausmu szirdies turiu iszpažintie, jog pawietesoe K... ir R... didesnis skajtlius rados pijokaujancziu. Nelajmingi tie žmones ne ant wienos pijokistes ira atsidawien, ira jie wienkart blogi katalikaj, tankiej bluzniercezej, palajstuwiej, ne pildantis pawinaszeziu krikscezioniszkui, iszblaszkitozej sawo turteliu, wargitozej sawo wajku wirgdintozej sawiszkui, piktintozej artima, bloga wejsle pijokistes ir kitu necnatu, o taj wardai tu paklujkusi aweliu, ape kures girdietie ne malonu, o ant kuriu wejzietie dar biauressniu ira dajktu.

Bet nu to bajsaus pawejksla atkrejpien akis ant gieru ir paklusniu wajku Bažniczes, iszwisime aweles malones, kurios iszsižadiejuses apgirdancziu gerimu wed gražu giwenima, dara pakaju namuose, procewoj sau tikiej ir proces sawo ne apwercz ant nieku, miles tarp sawes, wienas kitam duod giara prikloda pabažnastes, blajwistes ir wisokiu enatu, mil Diewa, mil sawa wiera, mil ir klausa Wiresnibes Bažniczes ir dwasiszku Mokitoju ir tajp szwentu giwenimu linksmin wisa dangu, tajsidami ir sau ten weta po wargu szio giwenima: tokims Katalikams, tokims dewobaimingims wajkams mana isz giluma szirdies siuncziu maloniause padekawone ir palajminima Wiskupiszka; tegul jums Wisagalis Diewas palajmina namuose ir laukuose ir kožname žingsnie jusu.”

Kajp kita karta Majžeszis pranaszawa žmonems Izraeliaus wisokius palajminimus už užlajkima prisakimu Diewa, tajp Mes jumis trokštam matiti lajmingajs už užlajkima blajwistes; dielto sakau žodžiejs Majžesziaus: palajmintas busi mieste, palajmintas ant lauka, palajmintas wajsius žiwata tawa ir wajsius žemes tawa ir wajsius galwiju tavva, bandos ir turtu tavva ir awinika awiu tawa. Paszlowinti klojimaij tawa ir paszlowinti palajkaj tawa — paszlowintas busi tu jejdams ir iszejdam. Nulejs Wieszpats palajminima ant wiralines tawa ir ant wisu darbu ranku tawa, dangus atwers skarba sawa labaj giara, idant duotu lietu lajkie sawo.”

Bet nenoriu su tuomigi Majžeszis siunstie prakejkima ir ant tu wajku, kurie ne klausidami balsa bažniczes tebebijokauna. Meldžiu Diewa, kad ir ju szirdies pajudintu ir patrauktu ant blajwistes; ir jus paklusni wajkaj mana melskites už anus ir mejlingaj gieru priklodu weskiet juos ant giara kielia, o kuo didžiausej, ne piktinkities isz ju bloga pawejksla, ne klausikiet ikalbineima pijoku, jog walna pijokautie; ne, ne buwa ir nebus walna, nieks jums nuo padarita prižadieima ne iszwalnins, saugok Diewe nuog to, bukite tame dajktie twirti kajp uola, ne kripkiet ne i wiena ne i antra puse, bet karta pažinien dwasiszka pelna isz blajwistes, turiekities anos ligi gala, taj ira pakol neiszniks lig paskutiniuos pijokiste ir ne užaugš nauje gimine ne pažistanti smoka arielkos.

Parsergu dar kad saugotumetis apgawinieima židu, kurie arielka majskas su alu, arba sumažsziēn su kuom kitu vietoj wina pardawinieij, nes wisoks apsigierims ira grieku."

Wilemos jog tuos žodžius musu priimset ing sawa szirdies ir užlaikiset wisi be skiriaus, o asz isz giluma szirdies jums swejkinu, žegnoju ir blagaslowlju, idant loska blajwistes ir milesta Diewa butu su jumis ir patwirtintu jumis geruose darbuose ir užsiturieime iki gala blajwistej."

„Mūsų Raštų Istorijoje" prof. M. Biržiška sako: „Valdžia vyskupą už tokius darbus bemaž kuo į Sibirą neištrėmė (1860 m.), jam visaip tą darbą kliudė, bet vyskupas vis dėlto savo tikslą priėjo: kiek laiko bent Zemaičiuose, ir net visoje Kauno gubernijoje, buvo nustota gerti valdžios leidžiama žmonėms degtinė, ir tuo būdu visas tas Lietuvos kraštas buvo paruoštas platesniam švietimo darbui. Vyskupas blaivybės dalykais rūpinosi atsidėjęs ir labai plačiai; rūpinosi, kad visose parapijose būtų įsteigtos žmonėms mokyklėlės; mokytojai, varydami švietimo darbą, ir su vaikais kalbėdavo apie blaivybės reikalingumą žmonėms”.

Anot Aleksos „pasistatę tikslą aptiesti visa vyskupiją mokyklų tinklu, Valančius pirmiausiai prie to darbo ragino kunigus. Tiems, kurie uoliai darbavosi parapijinių mokyklų steigime ir palaikyme, rašinėdavo padėkos laiškus, nestropiems tame švietimo darbe išreikšdavo savo nepasitenkinimą. Dažniausiai mokykla prisiglaudavo taip vadinamose špitolėse, bet buvo tai butas, mokyklai visai netinkamas, ankštas. Truko taipogi ištekliaus geresniems mokytojams pasamdyti. Todėl vyskupas stengėsi prie parapijinių mokyklų palaikymo pritraukti dvarininkus, teisingai samprotaudamas, jog jie turi priedermę padėti savo valstiečiams-baudžiauninkams švietimosi dalykuose. Valančius dažnai rašinėdavo laiškus į dvarininkus, prašydamas juos steigti parapijines mokyklas, išreikšdamas padėką tiems, kurie buvo įsteigę, ir jų pavyzdį nurodydamas tiems dvarininkams, kurie dar nebuvo įsteigę mokyklų.”

Dvarininkai savo antagonizmu užvylė Valančių.

Kun. J. Davidavičia, Valančiaus sekretorius

Viršminėtoje prof. M. Biržiško „Mūsų Raštų Istorijoje,“ skaitome:

„Paremiamas buvo žmonių laisvės dalykas ir sykiu buvo bijomasi, kad nesutrūktų tos ekonominės ir kultūrinės sąvaržos, kurios pirmiau rišo „žmogelį“ (taip Lietuvos ponai vadindavo savo brolius lietuvius baudžiauninkus. Red.) su dvaru, kad „geras, bet tamsus žmogelis“ visai neišsprūstų iš bajorų įtakos. Rėmė žemininkai (ponai. Red.) žemaičių dvasininkų švietimo darbą..., bet sykiu ir su baimė žvalgėsi į vadinamuosius

„chlopomanus“, kurių nestoka buvo tarp studentijos, kunigų ir net žemininkų! Galvodami apie „chlopomaniją ir demagogines tendencijas“, žiūrėjo jie šnairuodami ir į vyskupą Valančių su jo aplinkybe.“ (33 p.)

Iš viršminėtų išmokslinto ir gerai pažįstančio Lietuvos poniją ir jos tradicijas autoriaus žodžių aišku kiekvienam, jog Valančiaus gadynės ponai, prasimanydami visoktus „žmogelius“, „chlopomanus“, „vyskupą žmogelį“, „vyskupą muziką“, nė kiek nesiskyrė nuo 90-tųjų metų ir vėlesnės gadynės Lietuvos ponų, kurie mokėjo vien „poniška“ kolyti Lietuvos patriotus ir paskiau paliko tikrais savo tėvynės išgamomis, išdavikais.

Pasak Alekno Ezerėnų dekanas kun. A. Juzumavičius oficialiai vadinęs net pasižadėjusių sadarbininkauti dvarininkų prižadus „tuščiais žodžiais ir be darbo“ (54 p.). Visgi daugybė naujai įkurtų mokyklų platino taip brangų Valančiui jo brolių lietuvių apsišvietimą.

Blaivybės įvedimas sukėlė didžiulą dvarininkų prieš Valančių ir jo kunigus. Dvarininkams daugiausiai priklausė žydams nuomojamos karčiamos. Daugelis dvari-

Kan. V. Juzumavičia.

ninkų net, reikalavo nuo kunigų, kad liautųsi skelbę blaivybę, kuri daranti jiems nuostolius. Kadangi kunigai, paisydami vien visuomenės gerovės ir klausydami savo vyskupo, visas paprijas viena po kitai prikalbino atsizadėti girtybės, daugelis dvarininkų net ėmė matyti tame liaudies kurstymą prieš maištų. Valančiaus darbuotę pradėta skusti rusų valdžiai.

Aleknos veikale skaitome Raseinių žandarų aficiero pranešimą vyresnybei,

kad „dvarininkai ima nugąstaut to, kas buvo Galicijoje 1848 metais” (dideli maištai valstiečių prieš ponus. Red.) Tas pats rašytojas tęsia:

„Kada pradėta gvildinti valstiečių paliuosavimo klausimą, daugelis dvarininkų panaikino sodžius; žemėse, kurias ligšiol valdė valstiečiai, pastatė palivarkus, o valstiečius iškėlė į balas, į žemes kuoprasčiausias, isakydami patiems pasistatyti triobėsius. Prispauti žmonės šaukėsi prie Dievo, skundėsi kunigams. Dvarininkai, matydami valstiečius ieškant dvasiškijos patarimo, ėmė pykti ir su dvasiškais ganytojais pertraukinėti santikius.” (127 p).

Dar didesnis susierzinimas tarp luomų pasidarė 1861 metais, kada žmonės buvo paskelbti liuosais nuo baudžiavos, bet dar turėjo atlikti po senovei ponams priedermes per dvejus metus, kol visoje šalyje bus nustatytas valstiečių būvis ir pripažinta jiems pragyventi reikalinga žemė. Vyskupui Valančiui sunkiai prisiėjo darbuoties, kad palaikius tais priešingumų laikais gerus santikius tarp dvarininkų ir valstiečių.

Stai jo gromata anuose krizio laikuose:

Asz Motejus Wolonceauskis isz Diewa ir Sosta Apasztalu milestas Zemaszju Wiskupas wisus giwentojus wiskupistes sawa swejkinu ir lajminu.

Pri apskelbima iszluosawima jusu siuncziau gromata mana pas jums iszguldidamas kajp turet priimtie ir iszmanitie sutejktas des sawes loska ir kajp tuo tarpu turet apsiejtie. Wenokej szediena girdziu kad anej paredima Wiresnibes, anej zodziu mana ligsziolej dar nesuprasdami, jemet klistie ir dowanota sau luosuma blogaj iszguldinetie. Tajgi noriu welej jums pamokitie, zinodams jogej balsa mana umaj paklausiste ir szirdin sawa prijemen pagal jo elgties ir giwenti pradeste.

Zinoket tada wajkaj mana par mani numileti, jogej dar dwejus metus turet butie po senowes ponajs, pilditie kajp ligsziol pildet wernaj wisas pawinastes, ponu klausitie, lenkties ir szenawotie, nes toki ira wale szwiesiausia Cesoriaus, nes to rejka del iwedima nauja paredka, del padarima su ponajs sukalbos ant atejnanczia lajka; o patis iszmanot, jogej tat negal stajgu wena dena padirbtie.

Nekalbeket nieku ir ne kelket kalbu anej ant manes, Piemenia jusu, anak ant kunegu, sawa mokitoju, kajp taj girdziu nekuriose wetose jums prasimanisius, buk mums ponaj papirken uz pinigus, kad mes tejsibes del jusu nesakitumem. Man rodos jogej tie patis, kurie tokias kalbas pakele joms ne werij ir jus wajkaj mana tam ne werijet. Ar taj galemas dajktas kad mani ir wisos Wiskupistes kunegus, ne gana to, bet wisos Cesoristes, galejen butu ponaj papirktie ant melagistes, nesgi wisoj Cesoristej, wisur tas pats ira suredimas Wiresnibes ir wisur tajpat par dwejus metus tebebus senowes paredkas.

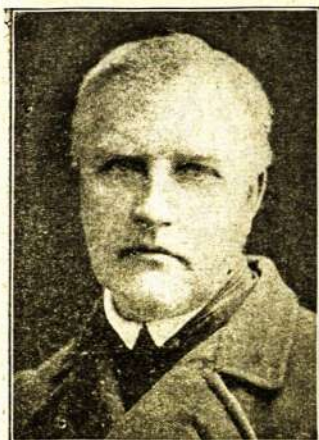
Szejminiszkej ir samdinkaj, klausiket sawa gaspadoriu ir perdetiniu ir be lajka ne laužiket sudereima sawa su tejs. Grekas ira ju neklausite arba del menka dajkta sluzba pametus kitur iszejtie. Zinoket jogej kiekwienas ne pabenges metu, arba neszcziraj tarnawes gaspadoriu, tur ant sumnenes pagrižtie ir kriwida jam padarita wisiszkej atnagradintie, kitajp ne wertas ira iszriszima isz greku. Iszluosawimas ne iszluosoj nu pawinaszczu ir sudereima dabrawalna ne lauža. Prisitebekit bajorams, kurie nu senowes gadines ira luosi, ar gal je kajp sau panorejen sunkalbas laužitie arba kantraktu ne iszpilditie? Ne gal, nes to anej Wieszpats Diewas, anej Bažnicze S. nedalejdz. Todelgi ir jus wajkaj mana sluzmelnikaj, kurie tame dalike esat kalti, pasitajsiket bijodamis ant sawes uztrauktie tejsinga korone P. Diewa uz newerna tarnawima. Klausiket kan jums pasake S. Powilas Apasztalas: "Tarnaj kurienorint ira po jungu, tegul paskajto ponus sawa wertajs wisokios garbes." I Tim. VI. Isz rejkalu buket paduoti ne tiktaj del rustibes bet ir del sumenes. Bukite paklusnus wisose dajktose ponams pagal kuna, ne tarnaudami del akiu, kajpo tiktaj žmonems itikdami, bet tikribeje szirdes, kajpo Wieszpaczuj o ne žmonems. Zinodami jog gausitie nuog Wieszpates algu tewajnistes. Wieszpaczuj Kristuj tarnauket, Kolos III.

Ant gala wisims kartu sakau, lajkiket zgada, mejle ir wenibe su ponajs sawa, po kurejs giwenot ir szinawoket jus. Juk žinot, jogej je patis sawa deka prasze Schwiesiausia Cesoriaus kad jumis izluosuotu, patis weltaj iszižadeje prowos sawa ant jusu, patis troszka jusu gera ir rupinas apej wejkalus pri jusu prigulenczus. Deltogi ne gadinket ju szirdes, szendena luosajs paliken, sawa nepaklusnumu ir nerodu apsejimu. Jejgu amžius stone padonuju iszbuvot, iszbuste ir tus metus su kelejs menesejs. Wenibej su ponajs giwendami, szenawodami juos, daugiaus aptureste nu ju gera, nekajp atbulajs del ju rodidamis. Atminket ir ant to, jogej jus, nors dwejemis metams sukakus isz po waldžios iszejste, wenokej susedioj ant ju žemes giwendami, kajpo bednesni ukinikaj, ne karta rejkalauste ju pamacziaus ir apekos nekarta liga arba beda prispausti, isztraukste pri ju ranka, jeszzkodami del sawes ratunka; o ar ne geraj tuokart bus, jej ponaj gera szirdi ant jusu turedami pažwelgs mejlinga akia ir su pagalbu jums pasiskubins. O ir be to atminket, jogej esat katalikajs ir sunumis Jezusa Pona, kursaj wisus iki gala numilejes iszdawe už mus nedorelus ant muku kuna sawa ir par tat mirdamas iszmoke, kajp turem wienas kita miletie. Todel szaukiu ant jusu su S. Powilu Apasztolu: Apsiwilket tada kajpo iszrinkti Diewa szwenti ir numiletie, widurejs milaszirdistes, maloniste, nusižeminimu, tikumu ir kantribe: wenas kita kensdami ir kits kitam atlejsdami, jej kas tur ant kita skundima, kajp ir Wieszpats atlejde jums, tajpo ir jus. O ant to wiska turekit mejle, kuriira risziu tobulistes. Kol. III. Nes tan turem prisakima nu Dewa, idant kuris mil Diewa, miletu ir broli sawa. I. S. Jona IV. Ant gala brolej buket tobulajs, parsisergekit, wena dumokite, pakaju turekite, o Diawas pakajaus ir mejles bus su jumis. II. Kor. XIII.

Veikesniam žmonių švietimo praplatinimui Valančius iškelia gyveniman naujos rūšies, beje kilnojama mokyklą, kurios mokytojai keleiviai, jauni ir seni, eidami skersai — išilgai Lietuva, įvykino jo idėją, išmokino žmones skaityti lietuviškas knygas.*)

Per blaivybės įvedimą pakėlus visos šalies gerbuvi, per mokyklas ir mokytojus išmokinus žmones skaityti savas knygas, Valančiui prisiėjo ir daugybę knygų parašyti, kad būtų kas skaityti. Iš savo raštų jis neieškojo sau nei pelno, nei garbės. Ne visados net dėdavo ant raštų savo vardą; parašęs knygą kartais dovanodavo ją leidėjui, kurs paimdavo visą pelną ją pardavinėdamas. Autorius tenkinosi tuo, kad knygos žmonių skaitomos.

*) Sulyk „Palangos Juzė“, „Pasakojimai Antano Tretininko“ „Šiauleniškių Senelis“.

Kun. Mikolas Miežinis, Žodyno ir Gramatikos autorius.

per vieną dešimtmetį, nuo 1855 iki 1864, buvę „išleista beveik 300 knygu“ (40 p.).

Vienas didesniųjų mūsų tėvyninkų mokslininkų, S. J. Baltramaitis mėgino atkreipti rusų vyresnybės dėmesį neteisingai draudžiamą lietuvių raštiją, išleizdamas Peterburge (1892) lietuvišką bibliografiją. Sulvę Baltramaičio nuo 1533 iki 1845 m, kada Valančius Montvydo vardu išleido „Punktus Sakymu“, buvę atspausdinta per 312 metų tik 298 liet. knygos. Pasak to paties autoriaus 1875 m. (Valančiaus mirties data) buvę atspausdinta lietuviškų knygų jau 831, o iki 1883 m, kada Daukanto-Valančiaus gėdynė užleido vietą „Aušros“ gėdynei, mūsų spaudinių buvę 984. Vadinas 40-ies metų Valančiaus darbavimosi laikotarpyje lietuvių raštų skaičius buvę dukart didesnis nei per tris šimtmečius prieš jį.

„Valančiaus knygų tikslas, rašo Alekna, „žadinti tikėjimą, stiprinti dorą, skleisti žmonėse apšvietimą“, bet ir tuose „nekalto turinio raštuose Rusijos vyresnybė matė

Tuo savo tikslą laikė pasiektu. Apie visus jo raštus nei žinote nežinotumėme, jei jų nebūtų išvardijęs savo surašytuose atsiminimuose.... Vyskupo raginami jo kunigai „norėdami padėti žmonėms apsišviesti“ irgi rašė ir spausdino lietuviškas knygas.

„Tos knygos“, anot M. Biržiškos, „taip platinosi žmonėse, tiek daug jų ėjo į to meto žmones, jog didysis spaudos leidinių Zavadzkiio knygynas Viloioje turėjo išsteigti savo kygyno skyrių Zemaičių gilumoje, vyskupo sostiuėje Varniuose“ (p. 36);

sau pavoją, ir generalgubernatoriaus Muravjevo įsakymu 1865 m. buvo uždraustos Valančiaus knygos: Sventoji Istorija, išleista 1852 m. ir Zemaičių Vyskupystė, greta Kantiėkų ir kaikurių kitų... Kauno gubernatoriaus įsakymu buvo padaryta krata pas Kauno spaustuvininką Sokolauską ir knygyninką Millerį ir rasta uždraustų knygų. Juodu pasiteisino tuo, kad knygos turi cenzūrą, apie jų uždraudimą nebuvę pranešta. Prištovas sakėsi nepranešęs dėlto, kad įsakymas buvęs slaptas, jo negalėjęs niekam rodyti. Kad ateityje nepasikartotų tokių keistų pasiteisinių, vedusi tą reikalą komisija pranešė apie tai vyresnybei.***)

Tas pats autorius tęsia apie policistų daromas kliūtis vyskupui:

„Didelė kliūtis lietuviškų knygų spausdinime buvo stoka cenzorių, mokačių lietuviškai. Paduotos Vilniuje spausdinti lietuviškos knygos kartais labai ilgai gulėdavo cenzūroje.“ Valančius keletą kartų mėginęs prašalinti tą kliūtį. 1852 m. jis rašęs švietimo ministeriui kunigaikščiui Sirinskiui-Sachmatovui, kurio žinioje buvo knygų cenzūravimas, jog Vilniuje nėra užtektinai mokačių lietuviškai cenzorių, ir prašęs, kad su jo parašu būtų priimama spausdinti knygos, prižadėdamas niekuomet neprasilenkti su ištikimybės priederme. Valančiaus prašymą šis ministeris atidavęs vidaus reikalų ministerio nužiurai, kurę, užuot jį išklausius, raštu išmėtinėjo netvarką ir įsakė, kad tokiais reikalais kreiptųsi pirmiau į vidaus reikalų ministeriją. Švietimo gi ministeris, gavęs, matyti, iš vidaus reikalų ministerijos neprielankią Valančiaus prašymui nuomonę, atsakė neturįs teisės daryti išimčių iš bendrų cenzūros įstatų... Lietuviškas knygas cenzūravo popas iš Pažaislio. Rankraštis išgulėdaves cenzūroje po metus.

Tuo pat klausimu Valančius vėl klabino vyresnybę 1856 metais, rašydamas Vilniaus Mokslo Apygardos glo-

*) „Valančius“, 178 p..

bėjui Gruberiui: „Tamstai žinoma, jog beveik visi mano vyskupijos gyventojai, apie milijonas žmonių, vartoja vien lietuvišką kalbą. Vyriausybei leidžiant, beveik visur įsteigta parapijinių mokyklų, todėl kiekvienas moka skaityti bent iš maldaknygės. Tų maldaknygių ir kitų dvasiško turinio lietuviškų knygų žmonėms reikia nemažo skaičiaus. Bet rašytojai ir leidėjai sutinka didelių kliūčių ir nepatogumų cenzūros komitete. Buvusiojo generalgubernatoriaus įsakymu, valdžiusio ir Vilniaus Mokslo Apygardą, leidimas spausdinti duodama, tik peržiūrėjus šventikui Petkevičiui, neseniai perėjusiam iš katalikų tikėjimo į stačiatikių cerkvę ir gyvenančiam dabar Kaune. Aš patsai tas knygas rūpestingai peržiurinėju ir griežtai reikalauju, kad jose nebūtų nieko priešingo tikėjimui, dorai, taigi ir valstybės įstatymams ir tuomet tik tai suteikiu dvasišką cenzūrą. Rodos, jog ašai, kaip vyskupas tokios plačios vyskupijos esu vertas didesnio pasitikėjimo vyriausybėje negu kažkoks šventikas, ir todėl drįstu nuolankiausiai prašyti Tamstos, kad teiktumėis atmainyti labai apsunkinantį generolo Bibikovo įsakymą" (178 p.). Valančiui nepavyko tų kliūčių prašalinti.

Tie trukdymai dar labiau buvo jaučiami, kai 1859 metais buvo atnaujintā sumanymas leisti pirmąjį lietuvišką laikraštį. Pargrįžęs iš Varšavos, kad laisviau galėtų dirbuotis lietuviškoje raštijoje, Akelevičius rašė iš Kuršo Valančiui:

„Vidaus reikalų ministerio atsišaukime į dvarininkų komitetus, kurie privalo tvarkyti ir išspręsti valstiečių klausimą, pasakyta, kad reikia turėti užtikrintą būdą palaikyti ir skleisti tikėjimui, dorai ir švietimui tarp liaudies. Štai, Gerbiamasis Ganytojau, nauja srytis nuopelnams, kuriuos esi padaręs lietuviams. Tamstos vardą amžiais laimins, bet to negana. Pagalios Tamsta neieškai garbės pas žmones, kaip vyras teisingas, Dievo dvasios, dirbuojiesi tiktai Dievo garbei ir artimo išganymui. Noriu čia kalbėti apie įkūrimą mūsų liaudžiai laikraščio lietuvių kalba. Visi kraštai turi savo laikraš-

Kan Kl. Kozmianas.

čių... Kodėl gi mes esame blogesni už kitus. Nemaunau, kad vyriausybė neduotų mums leidimo. Ponas Chominskis, dabartinis Kauno gubernatorius, žmogus teisingas ir garbus, įteiks mūsų prašymą aukštesnei valdžiai. Iškelk tik Tamstą ta naudingą sumanymą. Jei reikės išteklių, tai tikiuosi, kad kunigai pasiskubės su pagalba ir užgėdys dvarininkus, kurie jokių aukų valstiečiams daryti nenori”.

Tas reikalas rūpėjo ir Šimonai Daukantui. Jis pranešė tarnaujančiam Peterburge švietimo ministeri-

jos valdininkui Napoleonui Praniauskui, kad Valančius noris įkurti lietuvišką laikraštį apie ūkį ir sodžiaus pramonę, teiravosi, kaip gauti reikalingas leidimas ir prašė, kad Praniauskas nusiųstų Valančiui prašomų informacijų, bet pervėlai. Valančius buvo darbo, ir tai greito, žmogus. Būsimasis to laikraščio redaktorius Akelevičius buvo jau pradėjęs nuo Vilniaus, bet nieko negavo. Tuomet Valančius patsai kreipėsi į vidaus reikalų ministerį, taip išdėstydamas lietuviško laikraščio reikalingumą:” be abejo žinoma Tamstai, jog Kauno gubernijos valstiečiai visi atsisakė nuo spiritinių gėrimų vartojimo. Žmonės, pasiliuosavę nuo labiausiai pažeminančio geidulio-girtybės, reikalingi kitokios doros įtekmės, kuri palaikytų juos blaivybėje ir vieton senojo kenksmingo pasigėrėjimo teiktų kokį nors prakilnų, duodantį maisto protui ir širdžiai. Rusai ir latviai turi savo gazietų ir kitokių laikraštiskai leidžiamų knygelių, kurios patenkina tą reikalavimą, bet žemaičiai ir lietuviai, kurie irgi sudaro dalelę

Maloningiausiojo Ciesoriaus pavaldinių, ligšiol neturi tokio laikraščio, kurs padėtų jiems naudotis švietimo vaisiais. Todėl pasiryžau priminti Tamstai šį trūkumą tikėdamasis, kad Tamsta maloningai teiksies pažvelgti į šį dalyką ir neatsakysi savo aukštai viršininkiško pripažinimo mano sumanymui, kurs yra toks:

Po mano tiesiogine priežiūra sudaryti redakcija knygelei, lyg kokiam laikraštukui, kurio vienatinis tikslas būtų, kaip Tamsta teiksies pamatyti iš pridodamo programo, skleisti naudingas žinias, daugiausiai paliečiančias doros klausimus ir sodiečių ūkiškąjį gyvenimą. Tikiuosi, kad Tamsta pripažįsi mano sumanymo naudingumą ir iš savo pusės maloningai suteiksi leidimą.

Tam sumanymui įvykdyti yra viena kliūtis, kurios prašalinimas priderės nuo Tamstos maloningo pritarimo, būtent, kad spausdinant knygeles jų cenzūravimas būtų pavestas man pačiam. Nuolankiausiai prašau to dalyko dėlto, kad nelengva rasti lietuviškos kalbos cenzorių; ji yra žemesniojo luomo kalba ir svetima net mokytiems to kašto gyventojams”...

Sumanytasis laikraštis turėjo vadintis „Pakeleivingas“, jo programą, vyriausybei pristatytą, buvęs toks: „Pakeleivingas“ leidžiamas žemaitiškai arba lietuviškai viena kartą per savaitę, po vieną lakštą in 4-0. Turinys dalijama į keturis skyrius, būtent:

1. Tikyba, dora, žinios apie įstatus. Giesmės, bažnytinis giedojimas. Instatymai ir vyriausybės įsakymai, paliečiantys valstiečius.

2. Gamtos mokslai ir pramonė. Čionai dedama pirmutinės žinios apie gamtą, su tikslu naikinti visokius burtus, prie kurių yra pripratę prasti žmones.

3-sis skyrius pavedamas geografijos ir istorijos žinioms, labiausiai savo krašto.

4. Liaudies literatūra, liaudies dainos, pasakos, patarlės, mįslės”.

To rašto kopiją į vidaus reikalų ministerį Valančius pasiuntė kunigaikščiui Oginskiui, prašė ir Praniausko pasikyti valdžios įstaigose jo sumanymą.

Kun. J. Katėla.

Tam svarbiam Valančiaus sumanymui nelemta buvo įvykti, kaip neįvyko ir kitas panašus sumanymas leisti laikraštį vardu „Aitvaras“, kuris buvo keitinama leisti rodos irgi ne be jo pritarimo.

Vyresnybei uždraudus lietuviškų knygų spausdinimą lietuviškomis raidėmis Valančius rūpinosi kaip nors išgauti leidimą spausdinti bent maldaknyges lietuviškomis raidėmis, rašydamas į Kauno gubernatorių: „žmonės nebeturėdami knygų ima gaudoti. 1864 metais sužinojęs apie sumanymą spausdinti lie-

tuviškas knygas rusiškomis raidėmis, aš aiškinau tą dalyką general-gubernatoriui nabašninkui Muravjovui asmeniniai pasimatydamas su juo Vilniuje. Jis žadėjo įsakyti, kad būtų atspausdinta nauja lietuviškos maldaknygės lietuviškomis raidėmis laida, bet nesuskubo to išpildyti, kol tebebuvo šio krašto valdytoju. Dabar kuomet žmonės nuolat kreipiasi į mane, reikalaudami maldaknygių, aš laikau savo priederme nuolankiausiai prašyti Tamstos įsakymo, kad būtų atspausdinta lietuviškomis raidėmis viena iš labiau vartojamų lietuviškų maldaknygių, „Senas Aukso Altorius“ arba „Naujas Aukso Altorius“. In tą savo prašymą Valančius susilaukė iš Kauno gubernatoriaus tokio atsakymo: „Dėlei Tamstos prašymo leisti sausdinti lietuviškomis raidėmis lietuvišką maldaknygę Vyriausis krašto Viršininkas pavedė man pranešti Tamstai, jog spausdinimą lietuviškomis raidėmis lietuviškų maldaknygių jįsai pripažino bereikalingu ir nepatogiu

dalyku dėlto, kad įsakyta spausdinti jas rusiškais raišėmis”.

Lietuvos Svetimo Ministerijos leidžiamame mėnesiniame laikraštyje „Svietimo Darbas”, 1922 m. 3-6 numeryje randame prof. V. Biržiškos straipsnį: „Lietuvių Politinės Brošiūros 1860-ųjų metų pabaigoje.” Vac. Biržiška labai daug yra tyrinėjęs apie mūsų kultūros istoriją ir daugelį iki šiol plačiam pasauliui nežinomų ir didelės svarbos dalykų iškėlė į aikštę. Viršminėtame straipsnyje rašydamas apie rusų valdžios pasiryžimą išgriauti lietuvių kultūrą ir lietuvių liaudies užsikirtimą apginti savo senuolių brangų palikimą, minėtas mokslavysis rašo sekamai: „In tos kovos priešakį paties gyvenimo buvo stumiamas vyskupas Valančius, ir jis gerai supratus, kokia nauja sunkenybė užgulė ant jo jau nebejaunų pečių, nesikratė jos, bet atvirai į ją stojo. Kaip katalikijos gynėjas į porą metų po sukilimo jis liko kuone vienintėliu Lietuvoj ir iš dalies Lenkuose katalikų vyskupu, kurs nepanorėjo eiti valdžios parsidavėlių pėdomis, ir stengėsi išvengti Lubensko ir kitų vyskupų (slapta nužudytų. Red.) likimo, nors ir visados buvo pasiryžęs jų pėdomis eiti.

Kaip lietuvių gynėjas - jis buvo vienintėlis lietuvis rašytojas ir veikėjas, kuris tuo laiku vienas galėjęs sužadinti tą atsispyrimo prieš brukamas rusiškąsias raišes jausmą, be kurio ką tik iš baudžiavos atleisti lietuviai-ūkininkai galėtų pasiduoti rusų valdžios įtakai ir kovodami dėl naujų ekonominių gerybių pamiršti savo pilietines pareigas... Katalikų reikalas Valančiaus akyse buvo kartu ir lietuvių reikalas, rusiškos raidės lietuvių knygoje — tai tas pats stačiatikių tikybos platinimo būdas, kitaip sakant, tas pats katalikybės reikalas. Supratus ją, Valančius stoja kuone į atvirą kovą ir čia jau sumezga pirmutinę, kad ir siaurose ribose, aktingą lietuvių politinę programą, kuri viešpatavo iki pat „Aušros” laikų, kada liko formuluota nauja tautinė programa, kiek ankščiau jau užgimusi atskirą naujos kartos inteligentų tarpe...”

Pazīnēs rusu valdžios griežtā pasiryžimā surusinti lietuvius, Valančius, esā, „tiek patē, tiek jo artimiausieji padējējai pagamino visā eilē politiniū brošiūru, išleistu Mažojoj Lietuvoje, kur buvo suformuluotos šių laikų Lietuvos skriaudos ir apčiuopamai buvo nurodyta keliai, kaip jos reikia pašalinti. Tai buvo greitu laiku plačiai pagarsėjusios brošiūros: „Perspėjimas“, „Prajautimas“, „Išz Tamsybes ved tiktay Kielis Teusybes“, „Szniakiesis Katalika su nekataliku“, „Wargai Bažniczes Kataliku Letuvoj ir Zemaicziun“, „Ape Atpuskus Jubileiszkus arba Beleusza“, „Gromata apskrita Szwento Tawo musu Popežiaus Piusa IX pas sawo aweles“, „Ape sielwartus bažniczios szwentos“, atsišaukimas „Brolej Katalikai, jums noriu par gromata kielis žodžius pasakiti; skajtikiet, supraskiet ir isidiekiet“.

Visos tos knygutės pasirodė 1868-1869 m. daugiausia paties Valančiaus rašytos. Iki pat „Aušros“ laikų buvo tai vienintėlės lietuvių politinės brošiūros, todėl juo labiau jos traukė į save akis. Ypač, jei prisiminsime, kokios jos itakos turėjo žmonėms, kurie tūkstančiais pradėjo jas platinti, nežiurėdami smarkių valdžios persekiojimų, prasidėjusių jau tais pačiais 1868 metais ir be paliovos kas metai didėjusių. Tos brošiūros ilgą laiką buvo vienintėliu dvasišku lietuvių žmonių penu ir nėra ko stebėtis, jog iš jų jie sėmė visa savo priešvaldišką nusistatymą, jog jos ir paveikė taip stipriai jų politinę ideologiją.

Ir pati valdžia greit suprato, kad tos plonutės brošiūros galinčios sugriauti visą valdžios griežtai suplanuotą darbą, ir persekiodama platintojus, ji vis uoliau pradėjo daboti jų autorius ir leidėjo, kuriuo, valdžios teisingomis žiniomis, buvęs Valančius. Tik jo senyvas amžius, o dar labiau baimė triukšmo, kuris iškiltų Europoj dėl ištrėmimo paskutiniojo Lietuvos vyskupo, kiek suvaržė valdžios žygius prieš vyskupą.

...Tai agitacinės brošiūros, kurių tikslas daugiausiai veikti į žmonių jausmus, o ne į protą, kad tik juos paraginūs atsisipirti rusų valdžiai, kovojančiai su katalikyste

ir lietuvių. Bet tuo laiku vargu ar koki kita plati žmonių programa ir buvo galima; nesant visai lietuvių švietimo, nereikalingos buvo ir inteligentinės programos." (415 p. „Svietimo Darbas" 1923).

Vyriausybei uždarius visas iki tol Zemaičių vyskupiijoje buvusias bažnytines mokyklas ir anų vietoj įsteigus savasias,*) Valančius savo viršminėtame „Prajautime" perspėja:

„Tų mokyklų laikynas valdžiai nieko nekaštuoja. nes patys žmonės turi ir mokykloms butus pastatyti ir mokytojus laikyti. Tos mokyklos jokios naudos neduodančios, nes, „mokitojais padare popu vaikus, nie žodže letuwiszkaį nemokanczius, kuriį sznek su vaikais ligi dali nie žodže maskoliszkaį nemokancziejs, it žansis su kiaulemis".

Moko vaikus rusiškai ir lietuviškai maskoliškomis raidėmis. Mokytojai girtuokliauja ir paleistuvauja, o kai tėvai neduoda į tas mokyklas savo vaikų, tai valdžia kaltina dėl šio kunigus, baudžia tėvus ir su kazokais varo vaikus į mokyklas; ypač biauřisi Valančius tuo, jog dažnai ir motynos verčiamos yra į tokias mokyklas savo dukteris leisti, ir patetiškai sušunka: „Nu bada, mara, kares ir tokie mokima wajku išgelbiek Lietuwa su Zemajozes Weszpatie."

Sueigoms pataria rašyti nusprendimus, kad visos mokyklos, įsteigtos toli nuo bažnyčios, būtų perkeltos arčiau prie jų. Jei tarpiniškai to neleistų, tai visi nevežti vaikų į tokias mokyklas. Motynoms griežtai draudžiama leisti savo dukteris į tas mokyklas, kur mokytojai paleistuviai.

„Warguose", jis duoda žmonėms grynai praktikos patarimų: „Kaip imanidamis turet saugoti vaikus sawa nu maskoliu iszkalu." Kunigai, kurie dėsto katekizma, turi išaiškinti vaikams mokytojų tikiybines melagystes, o namo sugrįžusiems vaikams motynos turi įkalbėti, kad jį, mokytojams netikėtų.... Pagaliaus pataria steigti slaptas

*) Kauno apskr. 26, Ukmergės 23, Zarasų 30, Panevėžio 27, Šaulių 26, Tležių 23, Raseinių 27 („Šv. Darb." 1922, 415 p.).

S. Kušelevskis.

mokyklas, kur vaikai mokytusi iš lietuviškų lotynų raidėmis knygų.

Alekna apie tą Valančiaus darbuotę rašo: „ant Valančiaus krito vyresnybės įtarimas, jog jisai yra tų knygų autorius. General-gubernatoriaus pasiustas Kaunan žandarų viršininkas Losiev su 8 policijos valdininkais padarė kratą Valančiaus namuose, ieškodamas priparodymų, tačiau nieko nerado“. Rusų žandarų agentai net Tilžėje šnipinėję, bene sugriebę Valančiaus rankraštį, bet nieko nesuradę.

Nesusekus tų knygų autoriaus, rusų vyriausybė smarkiai pabaudus jų platintojus. „Gruodžio mėnesyje 1870 m.“, tešia kun. Alekna, „buvo areštuoti ir išvežti į Viloių šie kunigai: Zvingių klebonas Pranciškus Butkevičius, Zigaičių klebonas Vincentas Norvaiša, Salantų kamendorius Pranciškus Struopas, Darbenų kamendorius Kazimieras Eitutavičius, Naumiesčio kamendorius Matas Kaziliauskas, Pagramančio kamendorius Vincentas Butvidas, Gaurės kamendorius Vincentas Dembskis, Gardomos filjalistas Jonas Grigaliunevičius ir Tauragės kamendorius Jonas Tamoševičius. Veltui mėgino juos teisinti Valančius, rašydamas general-gubernatoriui, esąs pilnai įsitikinęs, jog jie nekaltinami jokiuose priešinguose vyriausybei pasielgimuose, prašydamas, jų bylą vedant, atminti didelį kunigų trukumą vyskupijoje ir kiek galima greičiau juos paleisti. General-gubernatorius atsakė, kad tyrinėjimo komisija pripažinusi pirmuosius penkis paminėtųjų kunigų kaltais platinimo

užsienyje išleistų draudžiamų knygų, o likusieji gi, kad apie tai žinodami nepranešė vyresnybei. General-gubernatoriaus įsakymu išsiųsti: Struopas ir Kaziliauskas į Archangelsko guberniją, Norvaiša į Tomsko guberniją, Butkevičius į Tobolsko g., Eitavičius į Viatkos gub., Dembskis, Butvidas ir Grigaliūnavičius perkelti į Vilniaus vyskupiją, o Tomaševičius kaip nekaltas paliuosuotas ir sugražintas į savo vietą. Toje pačioje byloje išsiųsti dar: kun. Antanas Brundza į Archangelsko gub., bajoras Simonas Kulakauskas ir valstietis Stanislovas Račiukaitis į Tomsko gub. Buvo tai pirmos aukos, nukentėjusios dėl platinimo lietuviškų knygų, spaudintų Prūsiose". (p. 188).

Autorius baigia savo skyrių paminėdamas žandarų sauvaliavimus sodžiuose ir bažnyčiose ir cituoja ištrauką iš vyskupo Valančiaus protesto Kauno gubernatoriui dėl šių sauvaliavimų

„Gavau žinoti" rašo Valančius „juog kaikuriuose Panevėžio pavieto vietose tūkstantininkas su žandarmais važinėjo po sodžius arba prie bažnyčių šventomis dienomis atiminėja iš žmonių lietuviškas maldaknyges. Be reikalingas būtų daiktas aiškinti, kaip toksai sauvalis žemesniųjų policijos valdininkų elgimasis nesutinka su įstatais, ir aš pripažinau reikalingu daiktu pranešti tiktai Tamstai apie tai, pilnai pasitikėdamas, jog panašūs žmonių jausmų užgavimai ir nepagarba nebus kenčiami". (p. 189).

„Mūsų Raštų ir Raštininkų" autorius tvirtina vyskupą Valančių padėjus į 8000 rublių įkurti spaustuvei Prūsų Lietuvoje, kur jo raštai buvo spaudinami po 1865 m. Dr. Totoraitis savo „Lietuvos Atgijime" pažymi „neaiškų gandą", M. Valančių knygoms Prūsiose spausti davus keturis tūkstančius rublių. Jurgio Bielinio biografas*) mini, kad vieną kartą per tą vėliaus labai pagarsėjusį knygų platintoją vyskupas nusiuntęs Tilžėn 3000 rublių už-

*) Žiūr. „Aušros" 40 m. Sukaktuvėse psl. 252.

Pabaiga Vysk. Valančiaus darbuotės tilps sekančiame „Zvaigždės“ numeryje. Prie pabaigos primename savo skaitytojams, kad sukakus 50-ai metų nuo jo mirimo kiekvieno šviesesnio lietuvių pareiga paminėti tą mūsų didvyri.

NESVAIGINK SAVO KUDIKIŲ.

Geriau leisk kudiškai verkti, negu pripildyti jį su narkotiškais nuodais, kad „apmašinti“ jo skausmą paeinantį nuo netvarkoj esančių vidurių.
Dar geriau—duokite jam truputį

BAMBINO

tyriauzis, saldus-skonis, tikro vidurių palmuosutojo. Jame nėra svajalių. Nėra narkotiškų nuodų. Jis yra tik lengvai veikianči kombinacija, padaryta iš daršovių šaknų, kuri pagelbėti nuo vidurių užkietėjimo, vidurių dieglio, mėšlungio. Kudiškai mėgsta jį. Jie net prašo daugiau.

Jūsų aptiekorius parduoda Bambino—35c. už butelį, arba pasiųskite tiesiai į laboratoriją.

F. AD. RICHTER & CO.

104-114 So. 4th Street

Brooklyn, N. Y.

Pennsylvania namų statymui lotai.

500 namų reikalinga Lester'e. Turiu pigių lotų namų statytojams ir pirkėjams. A. J. PRENDERGAST, 4th Ave., Lester, Pa. Ateikit subatomis ar nedėliomis.

5r

ALP 2217

"AUŠROS" 40 METŲ SUKAKTUVESĖ

Antrosios Dalies [Italpa

1) "Aušros" Paminėjimui — Jono Kriauciūno; 2) XIX Amžiaus Pabaigos Musų Dainiai — L. Simučio, "Gareo" redakt.; 3) Ginamosios Literatūros Platintojai (su paveikslais: Vysk. M. Valančiaus, Jurgio Bieliako ir Kun. Miluko, P. Mikolainio, J. Kriauciūno, Dr. P. Matulaičia, Dr. Bagdanavičiaus, Kun. Bulvičiaus, And. Dublinsko, Kunigų: M. Miežinio, A. Vienužio, V. Juzumavičiaus, Kl. Kozmiano, P. Silinskio, J. Katėles, J. Žebrio, V. Dargio, A. Staniukyno, J. Naujoko, A. Civinsko, M. Gustaičio, Ducbos, J. Totoraičio, A. Jusaičio, M. Šedvydžio, (Vyskupo) Jurg. Matulaičio, J. Davidavičiaus; toliaus agr. Totoraičio, J. Česnos, J. Kačergio, Pr. ir A. Matulaičių, A. Daniliausko, S. Kušelevskio, P. Mikalausko); 4) "Aušra" ir Musų Prieteliai Svetur — J. O. Širvydo, "Vienybės" redaktoriaus (su paveikslais: J. O. Širvydo, J. J. Kraševskio, K. Skirmuntaitės, L. Kondratavičiaus ir T. Norbuto); 5) Tautos Atbudimas — Kun. A. Miluko; 6) Spaudos Platinimas Dzukijoje — S. E. Vitalčio, "Tėvynės" redaktoriaus; 7) Vysk. Valančiaus Intaka — Kun. N. J. Petkaus; 8) P. Mikolainio Prityrimai; 9) "Aušros" Intaka (anot Vaižganto); 10) Amerikos Lietuvių Leidėjai — J. Pranaičiūtės, "Žvaizdės" redaktorės (su paveikslais: J. Pranaičiūtės, J. Paukščio, A. Olševskio ir kunigų: A. Miluko ir V. Varnagirio); 11) "Aušros" Pasirodymo Priežastys — Dr. Šlupo; 12) Jurgis Bieliaks (Bieliakas); 13) Ex-Prezidentas A. Smetona apie Maironį; 14) Vilkutaitis, "Amerikos Pirtyje" autorius apie Aušrą"; 15) Maironio žodžiai Prie Basanavičiaus Paminklo; 16) Baigiant Darbą.

KAINA UŽ ABU TOMU DU DOLARIU.

Tos knygos gaunamos lietuviškų laikraščių redakcijose ir knygynuose arba pas

A. MILUKAS & CO.,

3654 Richmond St., Philadelphia, Pa.